

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

PREDPREIZKUS

ZGODOVINA

Izpitna pola 1

Marec 2004 / 90 minut

Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik. Kandidat dobi dva ocenjevalna obrazca.

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

V tej izpitni poli je 25 nalog iz obče zgodovine. Odgovore vpisujte v za to predvideni prostor, z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nejasni in nečitljivi odgovori ter odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Dobro preglejte ilustrativno gradivo, saj Vam bo pomagalo pri reševanju nalog. Skušajte odgovoriti na vsa vprašanja. Če Vam kakšna naloga povzroča težave, jo preskočite in prihranite za konec.

Ob nalogah je v oklepaju navedeno število točk. Za napačne odgovore ne dobite negativnih točk, točkovani pa so tudi delni odgovori. Pazite na zahteve pri posameznih vprašanjih, saj upoštevamo samo toliko elementov, kot jih je navedeno.

Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 16 strani, od tega 1 prazno.

SREDNJEVEŠKA MESTA IN PODEŽELJE

1. Od 10. stoletja je postopoma naraščal pomen in obseg poklicne trgovine in obrti. Gospodarske spremembe, ki so se najbolj čutile v razvoju trgovine in mest v Evropi, so pospešile tudi križarske vojne.

» Čeprav je ves Bližnji vzhod ostal v rokah Seldžukov, so imele križarske vojne za Evropo velik pomen. Na Vzhodu so plemiči spoznali razkošno življenje višjih slojev in mnogo uporabnih predmetov in tehnoloških izboljšav, s katerimi so si lajšali vsakdanje življenje. Oblačiti so se začeli v dragocene tkanine, uživali so v pridelkih kulturnih rastlin, sadja in povrtnin Orienta. Vse to so hoteli imeti tudi doma. Na gradovih so uvedli udobje in razkošje. Poglavitna pristaniška italijanska mesta so doživela trgovski razcvet z Orientom, zlasti Benetke. Pri Arabcih so spoznale nove načine navigacije, zato so njihove ladje lahko plule tudi v zimskih mesecih ...«

(Vir: Povzeto po Človek in čas, 5. knjiga, str. 47–52. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1997)

Navedite in pojasnite tri različne vplive oziroma posledice križarskih vojn za gospodarski napredek v srednjeveški Evropi.

(3 točke)

2. Srednjeveška mesta so nastajala sredi agrarnega okolja. Zgradili so jih na majhnem, a za dejavnost zelo pomembnem prostoru (lokaciji). Kje so najpogosteje nastajala srednjeveška mesta (navedite vsaj dve lokaciji)? Pojasnite, zakaj je bila lega teh lokacij ugodna za nastanek in razvoj mest.

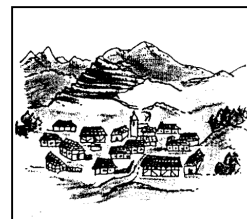
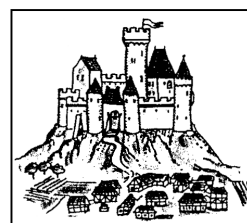
(2 točki)

Slika 1: Maribor

(Vir: Enciklopedija Slovenije, 7. zvezek, str. 90. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1993)

Skica 1

(Vir: Geschichte Kompakt, 2. Klasse, str. 101 Ed. Hölzel. Dunaj, 1996)

3. Večina evropskih srednjeveških urbanih naselij je nastala med:
- A 7. in 10. stoletjem,
 - B 5. in 7. stoletjem,
 - C 10. in 14. stoletjem.

Obkrožite črko pred pravilnim odgovorom.

(1 točka)

4. Nastajanje tržnih in mestnih naselbin so podpirali posvetni in cerkveni zemljiški gospodje.

»Ko sem sklical trgovce iz okolice, sem sklenil ustanoviti ta trg in ga urediti. Vsakemu trgovcu sem dal parcelo za gradnjo lastne hiše in določil, da meni in mojim naslednikom plačujejo na dan sv. Martina po 1 šiling davka ...«

Iz listine vojvode Konrada ob ustanovitvi mesta Freiburg, 1120.

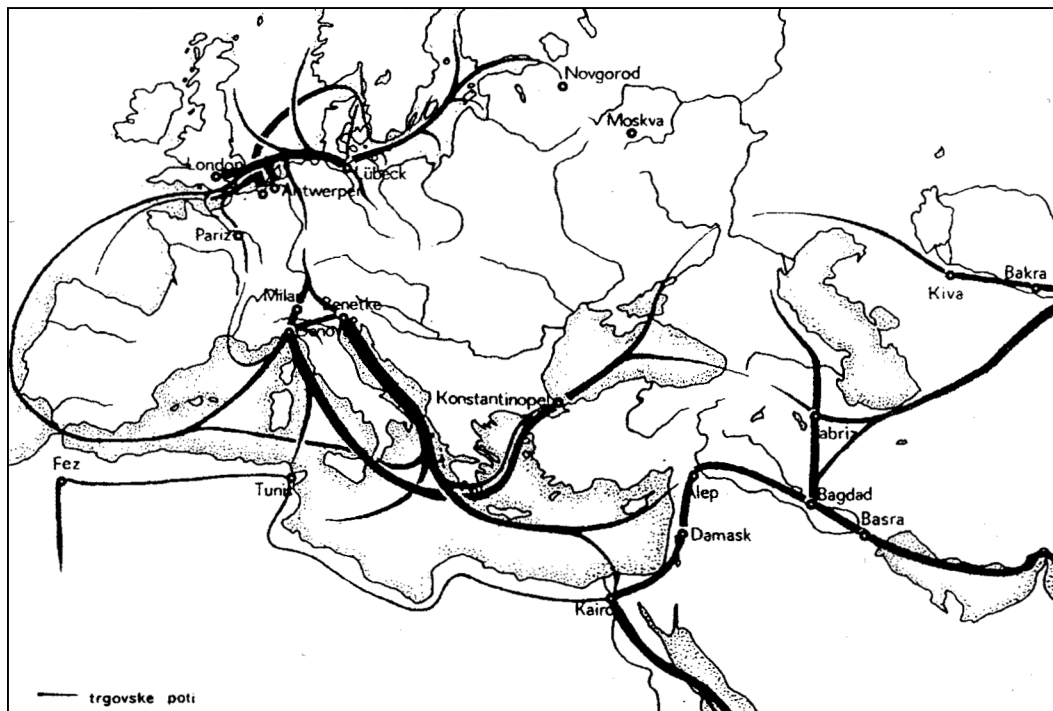
(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1990: Zgodovina 2, str. 15. DZS. Ljubljana)

Zakaj so fevdalci podpirali nastajanje tržnih in mestnih naselbin?

(1 točka)

5. Pomembno vlogo v razvoju srednjeveške trgovine so imeli sejmi, zlasti letni, kjer se je prodajalo in kupovalo blago iz raznih oddaljenih trgovskih območij in so se izmenjavala spoznanja. V visokem srednjem veku je nastalo več velikih trgovskih in sejmskih območij, kjer so imela glavno vlogo domača mesta.

Karta 1: Srednjeveška trgovska območja in medsebojne zveze

(Vir: Prilagojeno po Grobelnik, I., 1988: Zgodovina 1, str. 63. DZS. Ljubljana)

V spodnjo razpredelnico zapišite tri velika trgovsko-sejemska območja v srednjeveški Evropi in vsakemu pripišite najmanj en trgovski artikel, ki ga je to območje dalo mednarodni trgovini.

Velika trgovska območja srednjeveške Evrope	Tipični trgovski artikli
1.	
2.	
3.	

(3 točke)

6. Z napredkom trgovine je denar znova postal prevladujoče plačilno sredstvo. V srednjeveških mestih se je razvilo tudi denarno poslovanje. Navedite in razložite dve različni obliki denarnega poslovanja srednjeveških mest. Katera skupina mestnega prebivalstva se je najprej in pretežno ukvarjala z denarnimi posli?

(3 točke)

Slika 2

(Vir: *Geschichte Kompakt*, 2. Klasse, str. 107. Ed. Hölzel. Dunaj, 1996)

7. Najbogatejši sloj prebivalstva v srednjeveških mestih so bili trgovci. Velika trgovina je ustvarila denarni kapital.

»Skrivnost uspeha srednjeveškega trgovca je tičala v iskanju dobrih in pravočasnih informacij o potrebah tržišča, o lokacijah, kjer se je dalo iskano blago najugodneje nakupiti ali prodati. Pogosto so bili več tednov na dolgih potovanjih in prenašali poceni kupljeno blago v kraje, kjer so ga zaradi redkosti lahko podražili. Čeprav je bila trgovina tvegan posel, saj so promet oteževale slabe ceste, roparski vitezi in gusarji, fevdalci pa pobirali mitnine in cestnine, je kljub temu prinašala velike dobičke. Zato so le trgovci lahko zbrali dovolj veliko bogastvo, potrebno za nove obrate in kritje povečanih potreb tržišča.«

(Vir: *Povzeto po Keen, M., 1993: Srednjeveška Evropa*, str. 191–206. CZ. Ljubljana)

Kako so trgovci ustvarjali kapital (dobiček)? Pojasnite pomen le-tega za nadaljnji razvoj gospodarstva.

(2 točki)

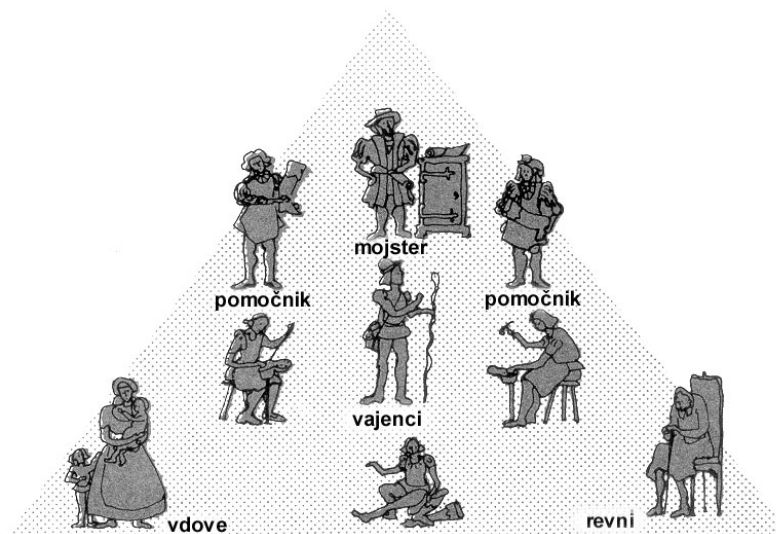
8. Najštevilčnejši sloj mestnega prebivalstva so bili obrtniki, ton življenju v mestu so dajali številni cehi.
V krajšem razmišljanju opredelite nastanek in vlogo obrtniških cehov. Pri tem upoštevajte: kaj so cehi in zakaj je v vsakem mestu delovalo več cehov; vzroki za nastanek cehov; vloga cehov v obrtni proizvodnji in vsakdanjem življenju, opredeljena s cehovskimi pravili; večletno usposabljanje (učenje) za poklic obrtnika – stopnje na njihovi učni poti.

(5 točk)

»Srednjeveški mojster (obrtnik) je vse življenje opravljal isto delo, po lepoti izdelka je veljal ne le za rokodelca, ampak tudi za umetnika. Ob njem so se vajenci učili svoje obrti, saj nihče ni mogel izvrševati obrtniškega poklica brez opravljene učne dobe in strokovne izobrazbe. Pomočniki, so bili delavci, ki so učenje že opravili, a se še niso dvignili na stopnjo samostojnih mojstrov. Mojstri istega ceha so imeli enako število pomočnikov in vajencev in jih niso smeli jemati drug drugemu. Delovni dan je trajal od zore do mraka.«

(Vir: Pirenne, H., 1956: Srednjeveška mesta, str. 306-309. DZS. Ljubljana)

Skica 2: Cehovska hierarhija

(Vir: Grobelnik, I., 1988: Zgodovina 1, str. 62. DZS. Ljubljana)

9. Življenje v mestu je sprva urejal zemljiški gospod, lastnik ozemlja, na katerem so mesta nastala. Že z ustanovno listino je mestu podelil nekatere mestne pravice kot privilegije. Navedite in pojasnite tri vsebinsko različne mestne pravice oziroma privilegije.

(3 točke)

»Mi Viljem, po milosti božji vojvoda Avstrije ..., razglašamo s tem pismom, da poslej ne sme noben tuj krojač, naj bo mojster ali pomočnik, v tem mestu opravljati svoje krojaške obrti, na noben način, niti doma niti javno ...«

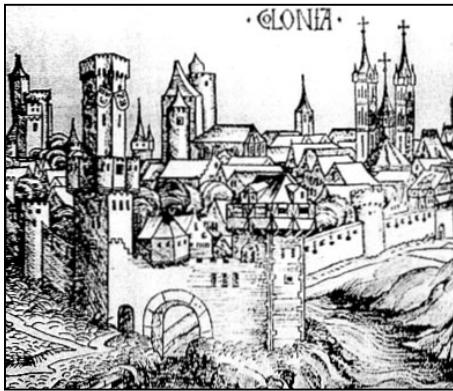
(Vir: Mihelič, D., 1996: *Meščan sem*, str. 22. MN. Ljubljana)

10. Vsi prebivalci srednjeveških mest niso imeli meščanskih pravic.
Katere skupine svobodnega mestnega prebivalstva niso imele statusa meščana?
(1 točka)
11. Povežite pojme v levem in desnem stolpcu tako, da veliko črko pripišete na črtico pred ustrezno razlago v levem stolpcu.
(2 točki)
A	mestni statut	___	odločanje o vseh pomembnejših vprašanjih, o denarnih zadevah, nadzoru obrti in trgovine, ustanavljanju šol in sirotišnic
B	mestni sodnik	___	pomembna vloga in odločilni vpliv v mestni upravi, zlasti v sredozemskih mestih
C	mestni svet	___	pravna opredelitev ureditve mesta, uprave, pravic in dolžnosti meščanov in ustanov
D	mestni patricij	___	zastopanje mesta navzven, vodenje mestne uprave, razsojanje, čuvanje mestnih simbolov (ključa, pečata, grba, zastave)
12. Od 12. stoletja so ponekod začele nastajati tudi zveze mest.
Navedite dva razloga za medsebojno povezovanje mest v zveze.
Poimenujte vsaj eno močno in vplivno nemško zvezo mest.
(2 točki)

13. Srednjeveški trgi in mesta, nastala na majhnem prostoru, so se razlikovali med seboj, pa tudi od podeželske okolice.
V čem se je mesto razlikovalo od trga?
V čem se je mestno prebivalstvo razlikovalo od vaščanov?

(2 točki)

Slika 3: Köln v 14. stoletju

(Vir: Človek in čas: Pozni srednji vek, str. 139. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1998)

14. Čas med 10. in 14. stoletjem je pomenil velik napredek v gospodarskem in družbenem razvoju. Obkrožite črke pred tremi pravilnimi trditvami o gospodarskem napredku.

(3 točke)

- A Razvoj trgovine in nastanek mest je vplival na razpad naturalnega in krepitev blagovno-denarnega gospodarstva.
- B V visokem in poznem srednjem veku je bila zemlja še vedno edini vir preživljanja.
- C Med 10. in 14. stoletjem so ljudje dotlej neobdelano zemljo spremenili v plodna (kultivirana) zemljišča, da je mogla nahraniti vse več prebivalstva.
- D Zemljiški gospodje so med 10. in 14. stoletjem začeli povečevati pridvorno (dominikalno) zemljo, ki so jo obdelovali s hlapci in deklami.
- E Zemljiški gospodje so večino dominikalne zemlje razdelili na kmetije (hube), obveznosti podložnika pa zapisali v urbarje.
- F V tem času se je okrepila izoliranost in samozadostnost zemljiškega gospostva, osrednja državna oblast je, zaradi fevdalne razcepljenosti, še naprej slabela.
15. Mesto je skrbelo za svoj bivalni prostor, temu vprašanju je namenilo vrsto predpisov in organiziralo več javnih služb. V mestnem svetu so pogosto obravnavali vprašanja komunalne oskrbe, varnosti in obrambe.

»Določamo, da ne sme nihče z balkonov, oken, nadzidkov ali stopnic zlivati čiste ali umazane vode ne podnevi ne ponoči na javno pot. «
»Kdorkoli bi načrtno podtaknil ogenj v kako hišo znotraj mesta Trst, mora biti sežgan, tako da umre. Če bi kdo v tržaškem okolišu zunaj ožjega mesta zažgal hišo, ki je po javni oceni vredna 50 ali več liber, mora biti sežgan. Če bi bila hiša vredna manj kot 50 liber ..., se kaznuje s telesno kaznijo ... in mora povrniti povzročeno škodo ...«

(Vir: Janša, O., Mihelič, D., 1994: Stari in srednji vek, str. 125. DZS. Ljubljana)

Kateri dve nevarnosti sta pogosto ogrožali premoženje in življenje prebivalstva v srednjeveških urbanih naselbinah?

Na kakšen način so mesta poskušala preprečiti najpogostejše nevarnosti?

(2 točki)

16. Od 10. stoletja so Evropejci postopoma izboljšali kmetijsko tehniko, uveljavili so se novo in izpopolnjeno orodje in pripomočki.

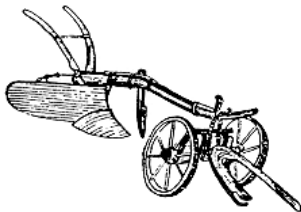
Katero orodje je omogočilo boljšo obdelavo zemlje in katero proizvodnjo moke?

Kateri pripomoček je olajšal delo vprežni živini in povečal njeno vlečno moč?

Pojasnite pomen novega in izpopolnjenega poljedelskega orodja za razvoj kmetijstva.

(3 točke)

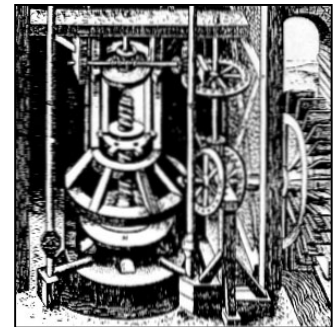
Slika 4

Slika 5: Konjska vprega

Slika 6

(Vir: Prilagojeno po Človek in čas: Pozni srednji vek, str. 152. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1998 in Kronika človeške ustvarjalnosti, str. 2. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1993)

17. Od 10. stoletja so v Evropi postopoma opuščali dvoletno kolobarjenje, namesto njega pa uvajali triletno.

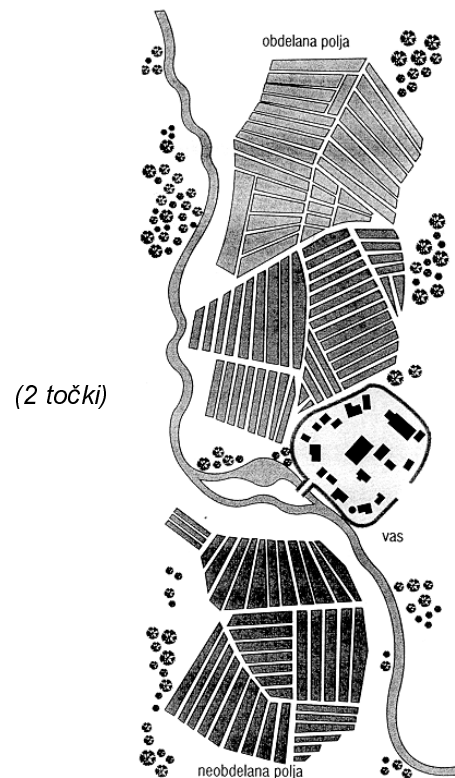
Koliko zemlje je bilo obdelane vsako leto z novim triletnim kolobarjenjem?

- A 1/3 zemlje
B 2/3 zemlje
C 3/3 zemlje

Obkrožite pravilni odgovor.

Zakaj je bil pri triletnem kolobarjenju pridelek večji kakor pri prejšnjem dvoletnem?

Skica 3

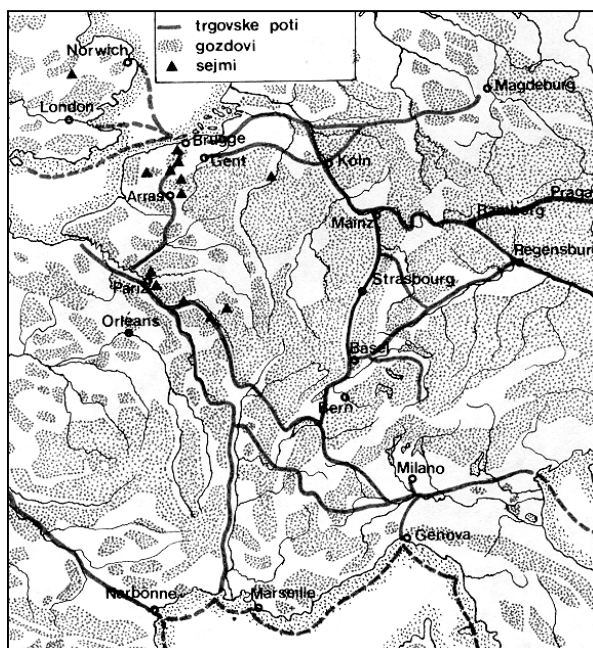

(2 točki)

(Vir: Človek in čas: Pozni srednji vek, str. 150. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1998)

18. Obdobje med 12. in 14. stoletjem je zaznamoval tudi proces agrarne kolonizacije, ki je močno spremenila podobo krajine in pospešila številne druge spremembe.

Karta 2: Obsežne evropske gozdne površine

Razložite pojem agrarna kolonizacija. Kako so ljudje pridobivali nova plodna zemljišča (v opis vključite dva načina)?

(3 točke)

(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1990: Zgodovina 2, str. 28. DZS. Ljubljana)

19. Pojasnite, zakaj so bili zemljiški gospodje pobudniki in organizatorji načrtno kolonizacije. (2 točki)

20. Mnoga območja so se v nekaj stoletjih etnično delno ali zelo spremenila, zlasti po osvajalnih vojnah.

Na škodo katerih ljudstev si je Nemški viteški red večal svojo posest?

Kako je nemško osvajanje na Vzhodu spremenilo etnično podobo mnogih pokrajin?

(2 točki)

» ... nemški grofje so po letu 1125 osvojili ozemlje vzhodno od Labe in ustanovili kneževino Brandenburg s središčem v Berlinu. Nemški viteški red je obvladal ogromno ozemlje tja do Finskega zaliva in ustanavljal mesta, kot Königsberg na ozemlju Prusov ... «

(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1990: Zgodovina 2, str. 29. DZS. Ljubljana)

Karta 3: Vzhodna Evropa v poznem srednjem veku

(Vir: Keen, Maurice, 1993: Srednjeveška Evropa, str. 261. CZ. Ljubljana)

21. Lastniki večine zemlje na Slovenskem so bili nemški fevdalci, ki so redko poseljeni prostor kolonizirali tudi s podložniki iz drugih predelov Rimsko-nemškega cesarstva. Kakšne posledice je povzročil dotok nemško govorečega prebivalstva na severu in kakšne v notranjosti slovenskega etničnega prostora?

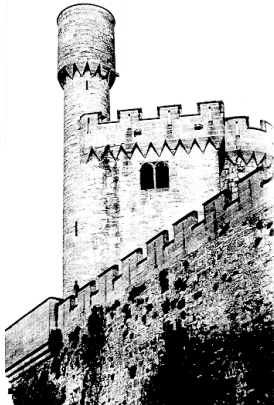
(2 točki)

22. V težnji po povečanju dohodka so plemiči večino dominikalne zemlje razdelili na parcele in oddali v zakup (užitek) podložnikom, kmetije in obveznosti pa zapisali v urbar. Razložite razliko med dednim in začasnim zakupom. Pojasnite, katera oblika zakupa je bila ugodnejša za podložnika in katera za fevdalca. Zakaj so urbarji pomemben vir za preučevanje gospodarske zgodovine tega obdobja? Pojasnite, zakaj je uvedba hubnega sistema in zapis obveznosti spodbudila podložnike k večji produktivnosti.

(4 točke)

23. Gradovi so bili značilno znamenje srednjeveške pokrajine in družbe, bili so središča oblasti in družabnega življenja plemiškega stanu.

*Slika 7: Srednjeveški grad
gospodov Navarskih*

*(Vir: Človek in čas: Pozni
srednji vek, str. 25. Mladinska
knjiga. Ljubljana, 1998)*

Kakšno vlogo so imeli gradovi, katere državne obveznosti (naloge) je imelo plemstvo?
Katere pristojnosti so imeli fevdalci nad podložniki?

(2 točki)

24. Za čas med 10. in 14. stoletjem je značilno tudi postopno naraščanje števila evropskega prebivalstva, od srede 14. stoletja pa močan populacijski upad.

Tabela 1 – Evropsko prebivalstvo v srednjem veku v milijonih (po oceni)

<i>Leto:</i>	<i>650</i>	<i>1000</i>	<i>1340</i>	<i>1450</i>
<i>Prebivalstvo:</i>	<i>5,5</i>	<i>12</i>	<i>35,5</i>	<i>22,2</i>

(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1990: Zgodovina 2, str. 13. DZS. Ljubljana)

Za kolikokrat je bilo število evropskega prebivalstva v letu 1340 večje glede na leto 1000?

Kaj vse je vplivalo na naraščanje prebivalstva med 10. in začetkom 14. stoletja?

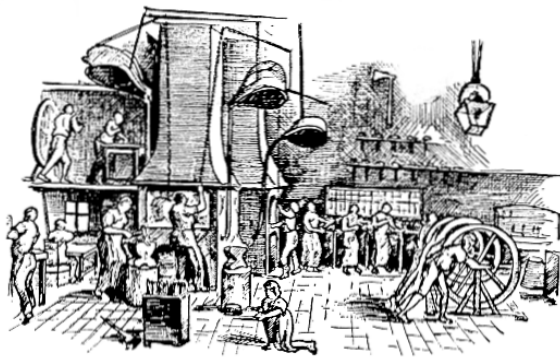
Zakaj se je število evropskega prebivalstva od srede 14. do srede 15. stoletja močno zmanjšalo?

(3 točke)

25. V čas 14. in 15. stoletja segajo prvi začetki založništva in manufaktur, nove proizvodnje, ki se je razvila po vaseh in okolici mest. Prve manufakture so nastale v Italiji. Primerjajte delo v cehovski delavnici in manufakturi in ugotovite, zakaj je bila manufaktura naprednejša. V katerih dejavnostih (strokah) se je najprej uveljavila nova proizvodnja?

(2 točki)

Slika 8: Manufaktura

(Vir: Grobelnik, I., 1998: Zgodovina 1, str. 92. DZS. Ljubljana)

Slika 9: Fužina

(Vir: Božič, B., Weber, T., 1985: Zgodovina 6, str. 133. DZS. Ljubljana)

PRAZNA STRAN